

Elämäkatsomustieto 24.3.2020

Koe pidettiin poikkeuksellisesti 17.3.2020

Tässä tiedostossa oleva taulukko (sivulla 3) ei välttämättä ole täysin saavutettava esimerkiksi ruudunlukuohjelman käyttäjille.

Lopulliset hyvän vastauksen piirteet 12.5.2020

Lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ilmenevät perusteet, joiden mukaan koesuorituksen lopullinen arvostelu on suoritettu. Tieto siitä, miten arvosteluperusteita on sovellettu kokelaan koesuoritukseen, muodostuu kokelaan koesuorituksesta saamista pisteistä, lopullisista hyvän vastauksen piirteistä ja lautakunnan määräyksissä ja ohjeissa annetuista arvostelua koskevista määräyksistä. Lopulliset hyvän vastauksen piirteet eivät välttämättä sisällä ja kuvaa tehtävien kaikkia hyväksytyjä vastausvaihtoehtoja tai hyväksytyyn vastauksen kaikkia hyväksytyjä yksityiskohtia. Koesuorituksessa mahdollisesti olevat arvostelumerkinnot katsotaan muistiinpanoluonteisiksi, eivätkä ne tai niiden puuttuminen näin ollen suoraan kerro arvosteluperusteiden soveltamisesta koesuoritukseen.

Elämäkatsomustiedosta ja sen arvioinnista lukion opetussuunnitelman perusteissa

Elämäkatsomustieto on perustaltaan monitieteinen oppiaine. Sen tiedeperustaan kuuluu ihmis-, kulttuuri- ja yhteiskuntatieteitä sekä filosofia. Elämäkatsomustiedossa arvioidaan opiskelijan kykyä tarkastella ja ilmaista katsomuksellisia aiheita monipuolisesti ja taitavasti. Niin ikään arvioidaan hänen laaja-alaista katsomuksellista ymmärrystään. Katsomukselliset kysymykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta niiden pohdiskelun perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja systemaattisuus.

Ylioppilastutkintolautakunta on päättänyt, että syksyn 2017 tutkintokerrasta kevään 2020 tutkintokertaan asti ylioppilaskoe voidaan suorittaa sekä vuoden 2003 että vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Vuoden 2015 lukion opetussuunnitelman uudistus oli pääosin päivitys. Vaikka elämäkatsomustietoon tuli uusi kurssi ja kurssien rakenteessa tapahtui jonkin verran muutoksia, elämäkatsomustiedon tavoitteiden ja sisältöjen kokonaisuus ei muuttunut dramaattisesti. Elämäkatsomustiedon jaos on pyrkinyt laatimaan tehtävät siten, että kevään 2020 kokeessa kaikkiin tehtäviin voi vastata kumman tahansa perusteiden mukaan laaditun opetussuunnitelman pohjalta.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arviointi

Reaaliaineen ylioppilaskokeen arvioinnissa on otettava huomioon tehtävän kognitiivinen vaativuus. Tehtävänlaadinnassa on otettu huomioon Bloomin kognitiivisia oppimistavoitteita koskeva taksonomia sekä Andersonin ja Krathwohlin siitä kehittämä muunnelmä. Niiden perusteella tehtävässä vaadittavan kognitiivisen prosessin vaativuutta arvioidaan kuusiportaisella hierarkkisella asteikolla: muistaa/palauttaa mieleen, ymmärtää/käsittää, soveltaa, analysoida, arvioida ja luoda (syntetisoida). Kaksi ylintä tasoa ovat taksonomioissa eri järjestyksessä.

Elämäkatsomustiedossa käsitellään osin hyvin abstraktejakin periaatteita, kuten ihmisoikeudet, joiden syvä ymmärtäminen edellyttää kykyä analysoida ja arvioida niitä. Siksi pelkkä asian ymmärtäminen voi olla hyvin vaativa suoritus. Tämän takia mainittuja Bloomin taksonomian luokituksia ei pidä elämäkatsomustiedon arvioinnissa pitää kaavamaisena hierarkkisina. Tiedollisen osaamisen eri ulottuvuudet ovat elämäkatsomustiedossa usein limittäisiä, vaikka määrittelyä, kuvailua ja selittämistä vaativat tehtävän osiot ovat pääsääntöisesti suppeampia kuin erittelyä, pohdintaa ja arviointia vaativat.

Ylioppilaskokeessa arvioitava katsomuksellinen ajattelu ilmaistaan kielellisesti. Siksi arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota myös ajattelun ilmaisemiseen monella tasolla tekstin kirjallisesta vaikuttavuudesta kappalejakoon. Kyse ei kuitenkaan ole äidinkielen tehtävästä, ja hyvä kirjallinen esitys on hyvän elämäkatsomustiedon vastauksen tunnusmerkki vain siinä määrin kuin se ilmentää hyvää katsomuksellista ajattelua. Tämä tarkoittaa vastauksessa useita eri piirteitä. Tärkeimmät niistä ovat vastauksen osuvuus, eheys ja vakuuttavuus.

Osuvuus eli relevanssi ja asiaankuuluvuus on hyvän vastauksen ydin. Hyvät tiedot ja ymmärrys sekä osuva argumentaatio eivät tuota edes hyväksyttävää vastausta, jos ne eivät liity tehtävään. Tämän vuoksi osuvuus on alla listatuista ulottuvuuksista tärkein.

Eheys liittyy vastauksen rakenteeseen. Kokelaan taito jäsentää ongelmia ja ratkaisuja käsitteellisesti sekä hänen kykynsä ymmärtää ja arvioida perusteluja ilmenee vastauksen johdonmukaisuutena ja moniulotteisuutena. Eheä vastaus on selkeä ja hyvin jäsennetty.

Vakuuttavuus tarkoittaa elämäkatsomustiedossa monipuolisten ja katsomuksellisesti olennaisten lähtökohtien ja näkökulmien johdonmukaista käsittelyä. Vastauksen tietoperusta on riittävän laaja ja tehtävänannon sitä vaatiessa ajankohtainen. Tosiasiaväittämät, perustellut kannanotot ja pelkät mielipiteet erotetaan selvästi toisistaan, ja esitettyjen väitteiden ja perustelujen välillä on selvä yhteys. Osuvat ja

tyypillisesti ajankohtaiset esimerkit ovat elämäkatsomustiedolle ominaisia. Ne tekevät vastauksesta vakuuttavan.

Osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ohella hyvä katsomuksellinen ajattelu näkyy käsitteiden ja teorioiden hallinnassa sekä ilmiökentän tuntemuksessa. Vastauksen muodolliset ja sisällölliset ulottuvuudet ovat elämäkatsomustiedossa lähes poikkeuksetta osittain päällekkäisiä silloin, kun vastaus täyttää relevanssin minimivaatimukset eli sopii tehtävänantoon. Vastaus voi olla tiedollisesti hyvä, mutta ajattelun ilmaiseminen saattaa olla heikkoa tai toisin päin. Ulottuvuudet eivät kuitenkaan ole täysin riippumattomia toisistaan, koska esitystapa, käsitteiden käyttö ja ilmiökentän hallinta liittyvät yhteen.

Elämäkatsomustiedon tehtävien luonteen vuoksi vastauksen kypsyttä koskevat seikat ovat erityisen tärkeässä asemassa. Ylioppilastutkintolautakunta on antanut kypsyden osoittamisesta ohjeet reaaliaineiden kokeiden määräyksissä

(https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/sivuston_tiedostot/Ohjeet/Koekohtaiset/fi_reaaliaineiden_kokeiden_maaraykset.pdf). On hyvä huomata, että määräysten mukaan epäolennaisten näkökohtien käsittely heikentää vastauksen arvoa.

Alla oleva taulukko voi auttaa elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen vastausten arvioinnissa osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden näkökulmista. Nämä ja vastauksen sisältöön liittyvät seikat muodostavat yhden kokonaisarvion, joka esitetään tehtävänosasta annettavalla pistemäärällä.

Arvioinnin ulottuvuus	/Pistemäärä 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Osuuus	Vastaus ei lainkaan vastaa tehtävään; tehtävä on ymmärretty ratkaisevasti väärin.	Vastaus liittyy osin kysymyksen alaan, mutta on epäselvä, harhaileva tai sivussa asiasta.	Tehtävään vastataan asiaankuuluvasti.	Vastauksessa ilmenee selkeä ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään olennaisimmat seikat.	Vastauksessa ilmenee erinomainen ymmärrys tehtävänannosta ja sen rajauksesta, ja siinä käsitellään kattavasti tarpeelliset seikat ja vain ne.
Eheys	Vastaus on hajanainen ja sekava.	Vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia tai sekavia.	Vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhdeksi kokonaisuudeksi. Vastaus jää usein luettelomaiseksi.	Tehtävänantoon kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisesti ja monipuolisesti. Tuloksena on koherentti kokonaisuus, joka vastaa kysymykseen.	Vastauksessa tehtävänantoon liittyvät relevantit aineistoelementit on suhteutettu toisiinsa. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin ja ottaa tarvittaessa huomioon myös vaihtoehtoisia lähestymistapoja.
Vakuuttavuus	Vastauksessa ei ole perusteluja tai niillä ei ole yhteyttä esitettyihin väitteisiin.	Vastauksessa esitetyt perustelut liittyvät jotenkin väitteisiin, mutta niiden yhteys jää epäselväksi.	Vastausta on perusteltu siten, että lähtökohdat ovat järkeviä ja perustelujen ja johtopäätöksen välillä on selvä yhteys.	Vastauksessa on tarkasteltu useimpia relevantteja perusteluja, niitä on problematisoitu ja eritelty järkevästi ja argumentit on rakennettu oikein.	Relevanttien perustelujen problematisointi ja erittely on osuvaa ja osoittaa omaperäistä oivaltavaa ajattelua tai syvällistä perinteen tuntemusta.

Elämäkatsomustiedon ylioppilaskokeen pistemäärät

Elämäkatsomustiedon kokeessa on yhdeksän tehtävää, joista kokelaan tulee vastata viiteen. Koe on kaksiosainen. Osassa I on kuusi tehtävää. Kustakin tehtävästä saa 0–20 pistettä. Osassa II on kolme tehtävää, joista saa 0–30 pistettä kustakin. Osan I tehtävistä voi vastata 3:sta 5:een ja osan II tehtävistä 0:sta 2:een. Kokeen maksimipistemäärä on 120. Sen saavuttaminen edellyttää, että kokelas vastaa kolmeen osan I tehtävään ja kahteen osan II tehtävään.

Hyvän vastauksen piirteiden pisteohjeissa mainitaan kaksi tai kolme erillistä arvioinnin kiintopistettä eli pistekynnystä, joiden on tarkoitus helpottaa arviointia. Kynnysten lukumäärä riippuu tehtäväosion enimmäispistemäärästä, joka on kaikissa tapauksissa viidellä jaollinen. Suppeimmassa eli 5 pisteen tehtäväosiossa on kaksi kynnystä, jotka ovat 2:n ja 4:n pisteen eli 40 %:n ja 80 %:n kohdalla. Jos tehtävästä tai sen osasta annettava pistemäärä on 10 tai enemmän, käytetään kolmea kiintopistettä: 25–30 %, 50–60 % ja 75–80 %. Jos tehtävästä tai sen osasta annetaan yli 10 pistettä, on esitetty myös luonnehdinta huippupisteistä. Sen tarkoituksena on tuoda esiin seikkoja, jotka helpottavat vastauksen sijoittamista ylimmän pisteluokan (75–100 %) sisällä.

Tehtäväkohtaiset pisteitysohjeet

Koska elämäkatsomustiedon kokeessa arvioidaan kokelaiden omaa katsomuksellista ajattelua, vastaukset voivat avautua moniin suuntiin lähes kaikissa tehtävissä. Sen vuoksi hyvän vastauksen piirteiden kuvaukset ovat aina vain suuntaa antavia. Samasta syystä hyvän vastauksen piirteissä esitellään tehtävään liittyviä katsomuksellisia seikkoja laajasti ja osin myös lukiokurssien ulkopuolelta. Tarkoituksena on antaa vastauksia arvosteleville opettajille lisävihjeitä siitä, millaiset katsomukselliset pohdinnat voivat perustellusti kuulua vastaukseen. Lukiokursseihin liittyvät ja kokelaiden osaamiselta vaadittavat seikat on mainittu pisteitysohjeiden yhteydessä. Näissä osioissa on hyvin suppeasti huomioitu yllä olevassa taulukossa mainitut osuvuuden, eheyden ja vakuuttavuuden ulottuvuudet. Arvioinnissa on kuitenkin osiokohtaisesti syytä tarkastella niin sisällöllisiä kuin yllä olevaan taulukkoon liittyviä ulottuvuuksia.

Tehtäviin liittyy erilaisia aineistoja. Kussakin tehtäväosiossa on ilmoitettu, miten aineistoa käytetään. Jos aineiston käytöstä ei anneta ohjeita tai käytön ilmoitetaan olevan vapaaehtoista, esimerkiksi ”voit hyödyntää aineistoa”, kyseessä on virikeaineisto. Tällöin aineiston käyttämättä jättäminen on hyväksyttävää eikä vähennä pisteitä. On toki hyvä huomata, että aineisto tällaisissakin tehtävissä antaa informaatiota ja että vastauksen tulee olla yhtä monipuolinen, vaikka aineistoa ei olisi hyödynnetty. Jos osiossa kehoitetaan käyttämään aineistoa, mutta näin ei kuitenkaan ole tehty, vähennetään aina vähintään yksi piste ja

vastauksesta saatava pistemäärä voi olla korkeintaan 75 % osion maksimipistemäärästä. Aineiston käytöstä voidaan antaa myös yksityiskohtaisempia ohjeita, joissa esimerkiksi kehoitetaan erittelemään tai vertailemaan aineistoa tai etsimään sieltä joitain erityisiä piirteitä, kuten argumentteja. Tällöin ohjeistuksen noudattamatta jättämisestä seuraava suora pistevähennys voi olla suurempi.

Tehtäväosiot jakautuvat kahteen luokkaan. Kun osiosta annetaan 10 pistettä tai enemmän, se arvostellaan esseemuotoisena vastauksena, ellei tehtävänannossa erikseen muuta ilmoiteta. Esseemuotoisella vastauksella tarkoitetaan vastausta, jossa on esseen rakenne: alussa aiheen, ongelman tai väitteen napakka esittely, keskiosassa asian monipuolinen käsittely ja lopussa käsittelyyn perustuvat päätelmät. Mikäli osiosta annetaan vähemmän kuin 10 pistettä, vastauksen ei tarvitse olla muodoltaan esse. Alle 10 pisteen osioissa käytetään merkkimäärärajoituksia. Kyse on enimmäispituudesta. Siten merkkimäärän alittaminen ei vähennä pisteitä, mikäli vastauksen asiasisältö on riittävä. Huomattava merkkimäärän ylittäminen vähentää pisteitä. 25–50 %:n ylitys aiheuttaa 1 pisteen vähennyksen, yli 50 %:n ylitys 2 pisteen vähennyksen. Vähennys ei kuitenkaan voi olla enempää kuin 50 % tehtäväosion maksimipistemäärästä. Tämän lisäksi pisteitä luonnollisesti vähennetään, jos vastaus ei pysy asiassa.

Moniosioisten tehtävien pisteet määritetään osiokohtaisesti, ellei tehtävässä ole erikseen muuta mainittu.

Osa I

1. Kriittinen ajattelu ja maailmankuva (20 p.)

Kriittisen ajattelun taitojen avulla ihminen pystyy arvioimaan erilaisten väitteiden ja tiedonlähteiden perusteita, luotettavuutta ja todenmukaisuutta sekä ymmärtämään erilaisia syy-seuraussuhteita. Kriittistä ajattelua ovat määritelleet monet filosofit. Lasten ja nuorten filosofiaan erikoistunut Matthew Lipman on esittänyt: ”Kriittinen ajattelija ajattelee rationaalisella tavalla, joka edistää arvostelukykyä, tukeutuu kriteereihin ja on itseään korjaavaa sekä kontekstittietoista.” John Dewey on puolestaan väittänyt: ”Reflektiivinen (kriittinen) ajattelu on uskomuksen tai tiedoksi oletetun käsityksen aktiivista, sitkeää ja huolellista harkitsemista sen suhteen, millaiset perusteet sillä on ja millaisiin jatkopäätelmiin se johtaa.” *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014* puolestaan todetaan: ”Elämäkatsomustiedossa kriittinen ajattelu ymmärretään perusteita etsivänä, asiayhteydet hahmottavana ja tilannetajuisena sekä itseään korjaavana. Siihen liittyy avoin ja pohdiskeleva asenne.”

Kokelaalta ei odoteta vastaavia muotoiluja tai määritelmiä, mutta kriittisen ajattelun luonteen ymmärtäminen on elämäkatsomustiedon ydinosaamista, jonka tulee selvästi ilmetä pohdinnassa. Kriittiseen ajatteluun voi liittää esimerkiksi seuraavat asiat: kyvyn arvioida tiedon lähteitä ja väitteiden perusteita, taidon nähdä asiat eri näkökulmista, pyrkimyksen objektiivisuuteen sekä syy-seuraussuhteiden ymmärtämisen.

Nykyään nämä taidot ovat tulleet yhä tärkeämmiksi informaation määrän kasvaessa jatkuvasti. Tehtävän johdannossa esitetään väite yhteydestä tieteellisten tulosten kieltämisen ja salaliittoteorioihin uskomisen välillä. Molemmissa tapauksissa voidaan epäillä kriittisen ajattelun puutetta.

Myös ymmärryksen maailmankuvasta ja sen kehittymisestä tulee näkyä vastauksessa. Vastuulliseen maailmankuvaan ei sovi vain itselle sopivien tieteellisten tulosten hyväksyminen. Epämiellyttävien tieteellisten tosiseikkojen kieltäminen ajaa ihmisen helposti ristiriitaan maailmankuvan ja oman toiminnan välillä. Esimerkiksi voidaan kieltää maapallon olevan pyöreä, vaikka samaan aikaan hyödynnetään maapalloa kiertäviä satelliitteja käyttävää teknologiaa sekä lennetään lentokoneella maapallon toiselle puolelle. Salaliittoteoriat eivät yleensä perustu todennäköisimpään selitykseen ja ne sisältävät usein kriittistä ajattelua ehkäiseviä piirteitä, joissa teoriaa tukevan todistusaineiston puuttuminenkin tulkitaan teoriaa vahvistavaksi. Siten niiden hyväksyminen osaksi omaa maailmankuvaa vaatii uskomista erilaisiin oletuksiin, jotka eivät kestä kriittistä tarkastelua.

Ilmastonmuutos ja ihmisen tekojen vaikutus siihen ovat lähes koko tiedemaailman yleisesti hyväksymä fakta. Siksi sen pitäisi kuulua tiedeperustaiseen maailmankuvaan, jota opetetaan lukiossakin.

Ilmastonmuutoksen kieltäminen on kuitenkin ollut pitkään yllättävän yleistä. Osa kieltämisen syistä liittyy suoraan kriittisen ajattelun puutteeseen. Tällaisia ovat muun muassa asiantuntijoiden ja maallikoiden näkemysten laittaminen samalle viivalle sekä epämukavan informaation vähättelyn helppous asiasta käytävässä keskustelussa. Kriittisen ajattelun puutteen taustalla on ihmisten taipumus suosia omaa maailmankuvaa tukevia uskomuksia. 2000-luvulle tyypillisiä piirteitä ilmiössä ovat informaatiotulva ja tieteellisen tiedon kasvusta ja erikoistumisesta seuraava vaikeus sovittaa uusinta tieteellistä tietoa maailmankuvan rakennusainekseksi. On myös hyvä huomata arvojen ja etujen vaikutus uskomusten ja maailmankuvan muotoutumiseen. Ilmastonmuutoksen ja sen torjunnan välttämättömyyden myöntämisellä voi olla ikäviä seurauksia omassa elämässä. Lisäksi esimerkiksi fossiilisia polttoaineita tuottavien yritysten kannalta ilmastonmuutoksen kieltäminen voi olla edullista, minkä voi olettaa vaikuttaneen julkiseen keskusteluun.

Vastaus on essee, jossa tulee pohtia kriittisen ajattelun roolia uskomusten muodostumisessa ja maailmankuvan kehittämisessä käyttämällä esimerkkinä ilmastonmuutosta ja sen kieltämistä. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii jonkinlaista käsitteellistä ymmärrystä osoittaen kriittisen ajattelun roolia uskomusten muodostumisessa ja maailmankuvan kehittämisessä. Vaihtoehtoisesti hän esittää ainakin yhden esimerkin siitä, miten ilmastonmuutoksen hyväksyminen tai sen kieltäminen liittyy kriittisen ajattelun rooliin uskomusten muodostumisessa ja maailmankuvan kehittämisessä.

10 pisteen vastauksessa kokelas pystyy ainakin implisiittisesti luonnehtimaan, mitä kriittinen ajattelu tarkoittaa, sekä esittämään perustellun näkemyksen siitä, miten kriittinen ajattelu tai sen puute vaikuttaa maailmankuvaan ja uskomusten muodostumiseen käyttäen esimerkkinä suhtautumista ilmastonmuutokseen.

15 pisteen vastauksessa kokelas esittää osuvan luonnehdinnan kriittisestä ajattelusta sekä johdonmukaisen ja monipuolisen näkemyksen kriittisen ajattelun suhteesta uskomusten ja maailmankuvan muodostumiseen käyttäen esimerkkinä suhtautumista ilmastonmuutokseen.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi erittelemällä syvemmin kysymyksen keskeisiä käsitteitä tai tarkastelemalla ilmastonmuutoksen tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen viitekehykseen liittyviä kysymyksiä.

Tehtävä liittyy lukion opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2015 (LOPS15) kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöihin ”erilaisia maailmankatsomuksia – esimerkiksi sekulaareja, uskonnollisia, poliittisia ja elämäntapaan liittyviä – sekä niiden piirteiden ja perusoletusten tutkimista eri tieteiden tarjoamin välinein” ja ”tyypillisiin informaation käsittelyyn ja ympäröivän todellisuuden jäsentämiseen liittyvien kognitiivisten vääristymien tarkastelu sekä omassa että muiden ajattelussa”. Vuoden 2003 lukion opetussuunnitelman perusteissa (LOPS03) tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöihin ”maailmankuvan rakenne ja ydinalueet: käsityksiä ihmisestä, yhteiskunnasta, kulttuurista ja luonnosta sekä todellisuuden rakenteesta” sekä ”maalliset ja uskonnolliset katsomukset maailmankuvan perustana: tieteiden, näennäistieteiden ja uskontojen rajankäynti”.

2. Itseisarvot ja välinearvot (20 p.)

Hyvän elämän kannalta on tärkeää, että siihen sisältyy asioita, jotka henkilö kokee merkityksellisiksi ja joista hän nauttii. Tällaisia voivat olla esimerkiksi opiskelu, työ tai harrastukset. Monet näistä asioista ovat kuitenkin sellaisia, että niillä on myös jokin käytännöllinen tarkoitus. Kokelaan tehtävänä on perustella lyhyesti, ovatko annetut esimerkit asioita tai toimintoja, joita tehdään vain ja ainoastaan niiden itsensä vuoksi, jonkin muun päämäärän saavuttamiseksi vai näkökulmasta riippuen molemmista syistä.

Kaikissa kohdissa voidaan hyväksyä erilaisia näkökantoja, kunhan ne ovat hyvin perusteltuja. Kokelas saattaa myös edustaa sellaista näkökantaa, että kaiken tekemisen lopullinen päämäärä on mielihyvä tai nautinto ja niinpä muita itsessään arvokkaita asioita ei ole olemassa. Tällainenkin kanta voidaan hyväksyä, kunhan se on vastauksessa selkeästi perusteltu. Pelkkä implisiittinen oletus mielihyvän tavoittelusta kaiken tekemisen varsinaisena päämääränä tuottaa korkeintaan kolme pistettä.

2.1. (5 p.)

Leikkimistä voi pitää perustellusti itsessään arvokkaana asiana. Leikeillä ei tarvitse olla mitään hyötyperustetta. Leikkejä leikitään vain siksi, että se on mukavaa. Toisaalta leikillä voi joissakin sosiaalisissa tilanteissa olla hyötyperuste, esimerkiksi tutustuminen vieraisiin ihmisiin. Tällöin leikkimisestä tulee tutustumisen väline.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asianmukaisen näkökohdan itseisarvon, välinearvon tai molempien puolesta.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen perustelun näkemykselleen.

2.2. (5 p.)

Opiskelua on ehkä helppo pitää välinearvona työuraa ja toimeentuloa varten, varsinkin jos puhutaan koulunkäynnistä. Toisaalta useimmat todennäköisesti pyrkivät sellaiselle työuralle, joka jollain tavalla kiinnostaa, joten silloin siihen liittyvät opinnotkin yleensä koetaan kiinnostavina. Moni myös opiskelee pelkästään harrastusmielessä, mistä kertoo esimerkiksi työväenopistojen ja vastaavien kurssien suosio. Vaikka opinnoissa hankittuja tietoja ja taitoja voi soveltaa hyödyllisiin asioihin, opiskelu itsessään voi olla suuri ilon aihe. Opiskelua voi siten pitää myös arvokkaana itsessään. Hyvässä vastauksessa opiskelua ei tarvitse erottaa oppimisesta, vaikka erontekoa voidaan pitää ansiona.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asianmukaisen näkökohdan itseisarvon, välinearvon tai molempien puolesta.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen perustelun näkemykselleen.

2.3. (5 p.)

Ystävyyttä on pidetty perinteisesti itseisarvona. Siksi ystävyyteen ei helposti tule liittäneeksi välineellisiä näkökohtia. Jos joku on toisen ystävä vain saadakseen siitä jotain etua tai nautintoa itselleen, ajatellaan helposti, että kyseessä ei ole aito ystävyys. Ystävyyteen kuuluu ystävästä näkökulman huomioiminen ja ystävästä hyväksi toimiminen. Toisaalta, jos ei puhuta ystävyydestä vaan ystävyys- tai ihmissuhteista yleisesti, ne voidaan nähdä myös välttämättöminä ihmisarvoisen elämän edellytyksinä. Ihmissuhteet ovat välttämättömiä ihmiselämän alusta saakka ja mahdollistavat lapsen kehittymisen ihmisyhteisön jäseneksi. Yksinäisyyden on myös todettu altistavan masennukselle ja syrjäytymiselle. Näin ymmärrettynä ystävyysuhteeseenkin voi liittyä sekä välineellisiä seikkoja että itsessään arvokkaita asioita.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asianmukaisen näkökohdan itseisarvon, välinearvon tai molempien puolesta.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen perustelun näkemykselleen.

2.4. (5 p.)

Urheilu voi olla sekä hyödyllistä että itsessään arvokasta. Urheilu tukee terveyden ylläpitämistä, ja siihen kannustetaan kansanterveyden nimissä. Tässä mielessä urheilu voi olla väline tavoitella terveyttä. Edelleen kilpaurheilu voi olla joillekin ammatti ja siten elinkeino. Toisaalta moni harrastaa urheilua omaksi ilokseen, vain siksi, että se on hauskaa. Näin ymmärrettynä urheilu on itseisarvo.

2 pisteen vastauksessa kokelas esittää jonkin asianmukaisen näkökohdan itseisarvon, välinearvon tai molempien puolesta.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää johdonmukaisen ja monipuolisen perustelun näkemykselleen.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöön ”ihmisen olemassaolon peruskysymyksiä”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältöön ”ihmisen yksilöllisen elämän peruskysymykset”.

3. Mainonta ja moraalit (20 p.)

Vuonna 2001 perustettu Mainonnan eettinen neuvosto ottaa vuosittain kantaa useisiin mainoksiin ja antaa lausuntoja, onko mainos tai muu menettely markkinoinnissa hyvän tavan vastainen Kansainvälisen kauppakamarin markkinointisääntöjen perusteella. Kansainvälisten ja kansallisten sääntöjen lisäksi mainontaan liittyy monia eettisiä kysymyksiä.

Tehtävän aineistossa keskeiseksi nousevat kysymys kaikkien oikeudesta matkustaa sekä ympäristön kestävyys ja ilmastonmuutokseen liittyvät kysymykset. Mainos ei niinkään korosta mahdollisuutta matkustaa, vaan nostaa sen jollain tavalla perustavaksi oikeudeksi ja jopa välttämättömyydeksi. On vaikea nähdä, miten tämä voisi koskea kaikkia ihmisiä ja miksi pidättäytyminen lentomatkestamisesta tekisi elämästä jollakin perustavalla tavalla epätydyttävää. Mainos on selvästikin suunnattu vain sellaisille ihmisille, joilla on varaa matkustaa. Tätä taustaa vasten mainoksen puhe kaikkien oikeudesta ja välttämättömyydestä matkustaa on vailla perusteita. Toiseksi on moraalisesti ongelmallista esittää lentomatkestaminen jokaisen oikeutena tilanteessa, jossa ilmastonmuutos aiheuttaa yhä enemmän painetta rajoittaa lentämistä.

Mainoksen perusteella Qatar Airways ei näytä kantavan erityistä huolta ja vastuuta ympäristökysymyksistä. On kuitenkin tärkeä kysymys, onko omistajilleen taloudellista voittoa tavoittelevalla yrityksellä yhteiskunnallista ja globaalia vastuuta ympäristöasioissa. Pitäisikö yrityksen ottaa ympäristöasiat huomioon riippumatta siitä, minkälaisia rajoituksia lainsäädäntö ja verotus asettavat sen toiminnalle? Hyvässä vastauksessa näitä kysymyksiä pohditaan eri näkökulmista. Vastausta voi syventää esimerkiksi seuraavia näkökohtia käsittelemällä:

Qatar Airways on valtiollinen lentoyhtiö. Siksi olisi luontevaa olettaa, että yhtiö sovitaisi markkinointinsa tarkemmin valtioiden välisiin kansainvälisiin sopimuksiin, kuten YK:n ihmisoikeuksien julistukseen ja ilmastopöytäkirjaan. Tätä taustaa vasten on harhaanjohtavaa esittää, että ihmisillä on oikeuksia, joita heillä ei tosiasiallisesti ole. Hyvään elämään ja ihmisoikeuksiin kuuluu varmasti jonkinlainen liikkumisen vapaus. Se ei kuitenkaan tarkoita oikeutta mennä mihin tahansa tai lentää ilmastoa tuhoavalla tavalla. Qatarin heikko ihmisoikeustilanne tekee mainoksen kuvaaman oikeuden matkustaa entistä kyseenalaisemmaksi.

Kansainväliset järjestöt ovat toistuvasti huomauttaneet, että Qatarissa on erityisesti Aasiasta tulevia siirtotyöläisiä orjan asemassa eikä heillä ole mahdollisuutta poistua maasta. Edelleen ongelmaksi voidaan nähdä naisten ja sukupuolivähemmistöjen heikot oikeudet Qatarissa, vaikka mainos esittää matkustus-oikeuden koskevan erottelematta kaikkia ihmisiä.

Edelleen voi pohtia yhtiön voitontavoittelun sekä yhteiskunnallisen ja globaalin vastuun välistä suhdetta. Jos yhtiön ensisijaisena tavoitteena on voiton maksimointi omistajalle, vastuuseen kuuluvat näkökohdat ovat toissijaisia. Qatar Airwaysin tavoitteet eivät tosin ole todennäköisesti pelkästään taloudellisia, vaan yhtiön tehtävänä on myös luoda maalle parempaa imagoa. Sen kannalta kuvittelisi olevan eduksi, että markkinointi ottaisi huomioon myös ympäristökysymykset. Hyvältä vastaukselta ei edellytetä taustatietoja Qatar Airways -lentoyhtiöstä tai Qatarin ihmisoikeustilanteesta, mutta niiden huomioiminen voidaan katsoa ansioksi.

Vastaus tehtävään on essee, jossa pohditaan, minkälaisia moraalisia kysymyksiä Qatar Airways -lentoyhtiön mainokseen liittyy. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittelee ainakin yhden mainokseen liittyvän moraalisen kysymyksen.

10 pisteen vastauksessa kokelas pohtii moraalin kannalta ainakin kahta mainokseen liittyvää kysymystä. Tällaisia ovat esimerkiksi kaikkien oikeus matkustaa ja matkustamiseen liittyvät ympäristökysymykset. Vastauksessa osataan kyseenalaistaa mainoksessa esitettyjä väitteitä.

15 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti mainokseen liittyviä moraalisia kysymyksiä. Hän osoittaa ymmärrystä siitä, mitä moraalilla on, ja yhdistää pohdintansa osuvasti ajankohtaisiin aihepiiriä koskeviin kysymyksiin, kuten ilmastonmuutoksesta käytyyn globaaliin keskusteluun.

Huippupisteissä kokelas syventää vastaustaan pohtimalla esimerkiksi Qatar Airwaysin voitontavoittelun ja ilmastovastuun suhdetta tai yhtiön mainontaan vaikuttavia kulttuurisia tekijöitä tai ihmisoikeuksia.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöihin ”taloudellisen ja poliittisen vallan suhde nyky-Suomessa sekä globaalissa markkinataloudessa, yksilön kuluttajana ja kansalaisena tekemien valintojen vaikutukset yhteiskunnan eri tasoilla” ja ”ihmisoikeudet, uskonnon- ja omantunnon vapaus, globaali oikeudenmukaisuus ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen moraalisisina ja poliittisina vaatimuksina sekä näitä vaatimuksia vastustavat näkemykset ja toimet mukaan lukien

ihmisoikeusloukkaukset”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisena, maailmanlaajuisena ja ekologisenä kysymyksenä”.

4. Suomalainen urheilukulttuuri (20 p.)

Tehtävän aineistona on valokuvia suomalaisesta urheiluhistoriasta nykyaikaan saakka. Hyvässä vastauksessa ei rajoituta aineiston tapauksiin, vaan pohditaan yleisemmin niiden taustalla olevia kulttuurisia ilmiöitä.

4.1. (10 p.)

Perinteisesti urheilulla ja urheilijoilla on ollut suuri rooli suomalaisuuden ja suomalaisen kulttuurin osana ja määrittäjänä. Urheilusankarit, kuten aineiston juoksijat Paavo Nurmi ja Ville Ritola, ovat olleet koko kansan tai ainakin suuren yleisön juhlimia ja ihailemia hahmoja. Myös maastohiihdolla on ollut perinteisesti vahva asema suomalaisessa urheilukulttuurissa. On luontevaa todeta, että urheilulla on ollut näkyvä asema suomalaisen identiteetin luomisessa ja että urheilusankareita on käytetty esimerkkeinä, kun on haluttu luoda kuvaa suomalaisista sitkeänä ja peräänantamattomana kansana. Urheilua on niin Suomessa kuin maailmallakin käytetty nationalismiin edistämiseen.

Aineistosta voi päätellä, että suomalainen urheilukulttuuri on muuttunut aikojen saatossa. Skeittaus ja e-sport edustavat uusia, maailmalta tulleita lajeja, joissa suomalaiset ovat menestyneet varsin hyvin. Näistä skeittaus on ensimmäistä kertaa mukana tulevilla Tokion olympialaisissa, ja on mahdollista, että siellä syntyy uusia suomalaisia urheilusankareita. He eivät ole enää välttämättä samalla tavalla suuren yleisön idoleita, koska ihmisten mielenkiinnon kohteet ovat eriytyneet. Yksilöllisyyttä korostavaan kulttuuriin kuuluu valintojen runsaus. Se on suurempaa kuin koskaan aiemmin, sillä vaikutteet leviävät maailmanlaajuisesti lähes reaaliajassa perinteisten tiedotusvälineiden ja sosiaalisen median välityksellä.

Aineistossa esiintyy Finlandia-hiihtoa lukuun ottamatta vain miesurheilijoita. Hyvässä vastauksessa ei tarvitse tarkastella suomalaista urheilukulttuuria sukupuolinäkökulmasta, mutta sitä voidaan pitää ansiona. Edelleen umpihankifutiksen MM-kisat voidaan nähdä mielenkiintoisena yhdistelmänä maailmanlaajuisesta jalkapallokulttuurista ja omalaatuista suomalaista sisua. Aineistoja ei tarvitse tulkita juuri edellä esitetyillä tavoilla, vaan niitä voidaan lähestyä eri näkökulmista. Hyvässä vastauksessa korostuukin kyky johdonmukaiseen pohdintaan ja aineiston analyysiin. Siinä ilmenee myös ymmärrys siitä, mitä kulttuurilla tarkoitetaan, vaikka käsitettä ei tarvitse vastauksessa määritellä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa kuvaillaan urheilun roolia suomalaisessa kulttuurissa aineistoa hyödyntäen. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää ainakin yhden osuvan tai useamman ymmärrettävän huomion urheilun roolista suomalaisessa kulttuurissa.

5 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee osuvasti urheilun roolia suomalaisessa kulttuurissa ja hyödyntää aineistoa.

8 pisteen vastauksessa kokelas kuvailee monipuolisesti ja johdonmukaisesti urheilun roolia suomalaisessa kulttuurissa sekä hyödyntää monipuolisesti aineistoa.

4.2. (10 p.)

Suomalaisen kulttuurin kansainvälistyminen on tuonut mukanaan useita muutoksia suomalaiseen urheilukulttuuriin. Näistä yksi ilmenee jo aineistossa, jossa voidaan havaita monien uusien lajien tulleen osaksi suomalaista urheilukulttuuria. Tosin monet jo suomalaisiksi koetut lajitkin ovat aikoinaan olleet tuontilajeja. Nykyään tarjontaa on kuitenkin yhä enemmän.

Kenties suurin muutos on ollut urheilun kaupallistuminen. Nykyään liikunta ja urheilu kuuluvat keskeisenä osana länsimaiseen kulttuuriin, mediamaailmaan ja globaaliin talouteen. Samalla ainakin huippu-urheilun voi nähdä myös urheilun alkuperäisestä lähtökohdasta irrottautuneena tuottoisana viihdeteollisuuden lohkona. Tämän voidaan katsoa olevan osa länsimaisen kulttuurin muutosta, joka on tehnyt vapaa-ajanteollisuudesta yhä suuremman ja suuremman talouden alan. Tämän seurauksena yhä useammat meistä ovat maksullisilta kanavilta tulevan urheiluviihteen suurkuluttajia sen sijaan että harrastaisimme itse liikuntaa.

Hyvässä vastauksessa voi pohtia myös urheilun ja liikunnan kasvanutta roolia terveyden, hyvinvoinnin ja sosiaalisen aseman näkökulmista. Hyvä kunto ja sporttinen ulkonäkö voidaan yhdistää menestymiseen ja hyvään itsekuriin.

Vastaus tehtävään on essee, jossa kokelas pohtii aineistoa hyödyntäen, millä tavoilla kansainvälistyminen näkyy suomalaisen urheilukulttuurin muuttumisessa. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

3 pisteen vastauksessa kokelas esittää ainakin yhden osuvan tai useamman ymmärrettävän huomion suomalaisen urheilukulttuurin kansainvälistymisestä.

5 pisteen vastauksessa kokelas pohtii sitä, miten suomalainen urheilukulttuuri on muuttunut ja mikä on ollut kansainvälistymisen rooli siinä.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii johdonmukaisesti ja monipuolisesti sekä kansainvälisten virtausten vaikutusta Suomeen että suomalaisen urheilukulttuurin omaleimaisuutta ja pysyvyyttä.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Kulttuurit katsomuksen muokkaajina (ET4) sisältöihin ”suomalaisen kulttuurin ja identiteetin historiallinen rakentuminen, suomalaisuuden monimuotoisuus ja suomalaiset vähemmistökulttuurit” sekä ”kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus sekä monikulttuurisuuden mahdottomuus: monikulttuurisuus ja globaali kulttuuri sekä niiden erilaiset katsomukselliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Kulttuuri ja identiteetti (ET4) sisältöihin ”kulttuurin käsite ja merkitys ennen ja nyt”, ”kulttuurien ja sivilisaatioiden vuorovaikutus” sekä ”identiteetti, etnisuus ja kulttuuriperintö”.

5. Vakaumus ja erioikeudet (20 p.)

Oikeus omantunnon vapauteen ja uskonnon harjoittamiseen on turvattu perustuslaissa, samoin kuin oikeus kieltäytyä uskonnon harjoittamisesta. Kyseessä on siis vahva oikeus. *Helsingin Sanomien* Vieraskynä-artikkelissa Toni Malminen esittää, että yhteiskunnan rakenteella ja arvopohjalla on vaikutusta vakaumuksellisten erivapauksien myöntämiseen: erivapaudet ovat yleisiä yhteiskunnissa, joissa valtio on suhteellisen heikko, yksilönvapaudet ovat vahvoja ja uskonnolla on suuri merkitys. Vahvoissa valtioissa, joissa oikeuksia ja vapauksia rajoitetaan usein yhteiskunnallisen edun nimissä, erivapauksia on vähemmän. Suomi kuuluu jälkimmäisiin.

Aineistossa annetaan erilaisia esimerkkejä vakaumuksellisista erivapauksista. Hyvässä vastauksessa tarkastellaan niiden taustalla olevia arvoperusteita ja verrataan sekä arvioidaan niitä. Esimerkiksi abortin vastustajat vetoavat elämän kunnioittamiseen, rokotteita tai lääkkeitä vastustavat luonnonmukaiseen

elämäntapaan. Näistä voi poimia muutaman esimerkin ja arvioida, ovatko ne sellaisia erivapauksia, jotka yhteiskunnassa pitäisi sallia. Näkemyksiä sekä puolesta että vastaan voi esittää, mikäli ne ovat perusteltuja. Aineistossa mainittu Jehovan todistajien erivapaus asevelvollisuudesta on sittemmin kumottu, mutta erivapauden olettaminen vastauksessa ei johda pistevähennykseen.

Hyvässä vastauksessa otetaan huomioon laajemmat yhteiskunnalliset tai filosofiset näkökohdat. Uskonnollis-eettisiä erivapauksia voi tarkastella esimerkiksi uskonnon ja omantunnonvapauden tai lainsäädännön näkökulmasta. Keskeinen eettinen kysymys koskee yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Lähtökohtana on perinteisesti ollut se, että yksilöitä ja ryhmiä pitää kohdella samoin, jollei perusteita muulle ole. Nykyisin kuitenkin ajatellaan usein myös, että oikeudenmukaisuus edellyttää myös yksilöiden ja ryhmien – kuten esimerkiksi alkuperäiskansojen – erityispiirteiden ottamista huomioon. Esimerkiksi aineistossa tarkasteltujen asevelvollisuuden ja ympärileikkauksen osalta sukupuolta pidetään Suomessa olennaisena erottelvana tekijänä. Molempien kysymysten suhteen myös uskonnollis-eettisillä vakaumuksilla on merkittävä rooli. Aineistossa kysytään ja pitkälle myös kyseenalaistetaan, voivatko tällaiset vakaumukset toimia erivapauksien perustana vai käykö niin, että ”perus- ja ihmisoikeudet muuttuisivat reikäjuustoksi”.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee aineistoja hyödyntäen arvioida, vaatiiko katsomuksellinen vapaus yhteiskunnallisia erivapauksia ja mitä ongelmia niihin liittyy yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee ainakin kahta esimerkkiä uskonnon ja omantunnon vapauten perustuvista erivapauksista. Vaihtoehtoisesti hän tarkastelee yleisesti erivapauksiin liittyviä ongelmia yksilön ja yhteiskunnan näkökulmasta.

10 pisteen vastauksessa kokelas arvioi katsomukselliseen vapauteen liittyviä yhteiskunnallisia erivapauksia ja niiden ongelmia yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista aineistoa hyödyntäen.

15 pisteen vastauksessa kokelas arvioi monipuolisesti ja johdonmukaisesti katsomukselliseen vapauteen liittyviä yhteiskunnallisia erivapauksia ja niiden ongelmia yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista. Hän hyödyntää vastauksessaan aineistoa asianmukaisesti.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas liittyy vastauksensa laajempiin katsomusvapautta ja yhteiskuntien rakennetta koskeviin kysymyksiin. Hän voi ottaa kantaa esimerkiksi aineistossa esitettyyn ajatukseen, että yhteiskunnan rakenne vaikuttaa siihen, missä määrin erivapauksia sallitaan.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”tämän päivän merkittävien maailmankatsomuksellisten järjestelmien, kuten sekulaarin humanismin ja suurten uskontojen, suhde yhteiskuntaan – – moraalisiin” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihmisoikeudet, uskonnon- ja omantunnon vapaus”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”maalliset ja uskonnolliset katsomukset maailmankuvan perustana” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”ihmisoikeudet”.

6. Robottilukio (20 p.)

Robotit ovat perinteisesti tehneet työtä teollisuudessa, mutta yhä useammin niitä käytetään myös palveluammateissa ja informaation käsittelyä vaativassa asiantuntijatyössä. Tehtävän ajatuskokeessa robotit ovat korvanneet koko lukion henkilökunnan. Hyvän vastauksen lähtökohtana on tehtävänannon kuvaus roboteista työntekijöinä, jotka ovat alallaan kaikkietäviä mutta vailla inhimillisiä tunteita ja jotka eivät tee virheitä. Opiskelijan elämäkatsomuksen ja maailmankuvan kehittymistä tulee tarkastella tässä viitekehyksessä.

Hyvässä vastauksessa esitetään mielekäs tulkinta siitä, mitä robottien kaikkietävyys alallaan tarkoittaa. Vastauksessa ei tarvitse ottaa kantaa siihen, onko opettajarobotti pelkästään yksittäisen aineen tai aineryhmän asiantuntija vai myös opetuksen suhteen kaikkietävä, mutta tämän asian käsittelyä voi pitää ansiona. Opettajarobottien kaikkietävyydestä vaikuttaisi joka tapauksessa seuraavan, että ne pystyvät opettamaan opiskelijoille täydelliset tiedot kustakin oppiaineesta. Robottien tunteettomuudesta seuraa, että opiskelijat inhimillisine heikkouksineen pystyvät tuskin mielekkäällä tavalla samastumaan heihin ja ottamaan heistä mallia tiedollisessa tai eettisessä mielessä. Tämä haittaa oletettavasti opettajien ja opiskelijoiden vuorovaikutussuhdetta, mikä voi vuorostaan heikentää opiskelumotivaatiota. Opiskelijat tulevat kuitenkin kohdelluksi tasavertaisesti ja oikeudenmukaisesti, sillä robotit eivät tee virheitä arvioissaan ja toimissaan.

Hyvässä vastauksessa elämäkatsomustiedon ja maailmankuvan käsitteitä käytetään johdonmukaisesti. Olisi luontevaa esittää, että opettajarobotit voivat tarjota riittävät ainekset opiskelijan maailmankuvan kehittymiselle. Näin on siksi, että lukion välittämä maailmankuva perustuu tieteelliseen tietoon, joka on

robottien saatavilla. Sitä vastoin voisi väittää, että robottilukio ei tarjoa riittäviä lähtökohtia opiskelijan elämäntutkimuksen kehittymiselle (kuten ei välttämättä tavanomaisenaan lukio). Tämä johtuu siitä, että elämäntutkimuksessa on kyse muustakin kuin hyvin perustellusta maailmankuvasta. Elämäntutkimus sisältää myös perustellun näkemyksen arvoista ja ohjaa näin moraalista toimintaa. Yksittäisissä valintatilanteissa ratkaisut edellyttävät usein tilannekohtaista harkintaa, jota tehdään tyypillisesti puutteellisen informaation varassa ja jossa tilanteeseen liittyvät arvot asetetaan tärkeysjärjestykseen. On epäselvää, miten robottien antama opetus voisi tukea tällaisen harkintakyvyn kehittymistä. Robottien antama opetus jää sukupuolten välisen tasa-arvon osalta väistämättä täysin ulkoiseksi, sillä sukupuolikielillä ei ole niiden omassa toiminnassa minkäänlaista merkitystä. Vastaavia kysymyksiä nousee myös esimerkiksi opinto-ohjauksesta. Miten robotti voisi toimia uskottavasti opinto-ohjaajana, ellei sillä itsellään ole minkäänlaista kokemusta opiskelusta? Toki robotin muistiin voidaan tallentaa kaikki mahdolliset opintopolut, niiden sisältämät mahdollisuudet ja uhkat.

Hyvässä vastauksessa voidaan perustellusti kiistää edellä mainitut huolenaiheet ja esittää, että robotit voivat tukea hyvin myös opiskelijan elämäntutkimuksen kehittymistä. Vakuuttavaksi perusteluksi ei riitä viitata yleisesti tekoälyn kehittymiseen tulevaisuudessa, vaan hyvässä vastauksessa osoitetaan yksityiskohtaisesti, miten robotit voivat tukea opiskelijan elämäntutkimuksen kehittymistä. Vastaavasti tulee perustella erityisen huolellisesti, mikäli kiistää robottien kykenevän tukemaan opiskelijan maailmankuvan kehittymistä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee pohtia, miten opiskelu robottilukiossa vaikuttaisi opiskelijan elämäntutkimuksen ja maailmankuvan kehittymiseen. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas esittää robottilukion kontekstissa yhden perustellun huomion elämäntutkimuksen kehittämisestä ja toisen maailmankuvan kehittämisestä tai vaihtoehtoisesti kaksi perusteltua huomiota jommastakummasta.

10 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee monipuolisesti elämäntutkimuksen ja maailmankuvan kehittymistä robottilukiossa.

15 pisteen vastauksessa kokelas tarkastelee monipuolisesti ja perustellusti elämäntutkimuksen ja maailmankuvan kehittymistä robottilukiossa. Hän käyttää elämäntutkimuksen ja maailmankuvan käsitteitä johdonmukaisesti ja selkeästi.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan käsittelemällä seikkaperäisemmin esimerkiksi opiskelijan ja opettajan välisen vuorovaikutussuhteen merkitystä elämäkatsomuksen ja maailmankuvan kehittämisessä tai robottien mahdollisuuksia pohtia mielekkäästi yhdessä opiskelijoiden kanssa arvoihin ja toimintaan liittyviä kysymyksiä.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöön ”koulun – – vaikutus maailmankuviin ja katsomuksiin” sekä kurssin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6) sisältöihin ”Prometheus-myytistä teknoutopioihin ja dystopioihin” ja ”tekoäly”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”koulu, media ja taide maailmankuvaa luovina ja välittävänä instituutioina”.

Osa II

7. Avicii ja Tim Bergling (30 p.)

Nuoret tähtiartistit näyttävät julkisuudessa elävän todeksi unelmaa. Todellisuus voi olla kuitenkin toista. Tehtävän johdannosta ja aineistoista 7. A ja 7. B käy ilmi, että Tim Bergling maksoi kovan hinnan urastaan dj Aviciina.

7.1. (15 p.)

Hyvässä vastauksessa eritellään Tim Berglingin ja hänen julkisen hahmonsensa Aviciin välistä suhdetta esimerkiksi identiteetin, minuuden, valinnan, yksityisen ja julkisen tai roolin käsitteiden avulla.

Tim Bergling toteaa elokuvatrailerissa (aineisto 7. A), että ihmisten havainnot Aviciista eivät kerro siitä, kuka Tim on. Tekstikatkelmassa (aineisto 7. B) dokumentin ohjaaja Levan Tsukurishvili tulkitsee samansuuntaisesti, että ”kaikki tunsivat Aviciin, mutta kukaan ei tuntenut Timiä”. Voidaan siis perustellusti erottaa toisistaan Avicii ja Tim, ja tämä on myös Berglingin oma tulkinta itsestään. Voisi ajatella, että hänellä on näin ainakin nämä kaksi identiteettiä, minuutta tai roolia: yksi julkinen ja toinen yksityinen.

Bergling esiintyi ja julkaisi musiikkiansa dj Aviciina. Avicii oli hänen ammattinsa ja tuotteensa, jota hän myi markkinoilla. Siinä roolissa hän oli huomion keskipisteenä kaikkialla, minne meni.

Bergling sanoo elokuvatrailerissa, että hän ei oikeastaan halunnut olla huomion keskipisteenä. Siinä puhui nyt oletettavasti yksityishenkilö Tim. Näin hänen julkisen ja yksityisen identiteettinsä välillä vallitsi jännite.

Elokuvatrailerissa ei kerrota, halusiko Bergling olla huomion keskipisteenä dj Aviciin roolissa. Jos halusi, jännite syntyi siitä, että Berglingillä oli dj Aviciina ja Timinä vastakkaiset halut. Ehkä uskottavampi tulkinta on kuitenkin se, että huomion keskipisteenä oleminen oli yksi dj Aviciin toiminnan väistämätön seuraus. Jännite syntyi siitä, että Bergling halusi yhtäältä tehdä uraa dj Aviciina, toisaalta välttää huomion keskipisteenä olemista. Nämä kaksi halua eivät ole yhteensopivia.

Kuten elokuvatrailerista käy ilmi, Bergling valitsi uransa. Valinnan voi olettaa ainakin uran alkuvaiheessa olleen vapaa ja siinä mielessä hänen omansa. Tehtävän johdannosta käy kuitenkin ilmi, että Bergling oli halunnut ennen kuolemaansa lopettaa esiintymisen vastoin managerinsa tahtoa. Siitä voi päätellä, ettei Bergling voinut tehdä kaikkia uraansa liittyviä valintoja täysin riippumatta ympäristönsä odotuksista. Yleisesti ottaen voi huomauttaa, että artistien odotetaan toimivan musiikkibisneksen ehdoilla. Ne voivat olla kovemmat kuin mitä yksilö kykenee kestävänsä. Kumpikin aineisto osoittaa, että Aviciin keikkatahti oli uuvuttavan tiivis. Dokumentin ohjaaja Tsukurishvili toteaaakin tekstikatkelmassa: ”Musiikkiteollisuus vaatii liikaa luovilta sieluiltaan.”

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee kuvailla, minkälainen oli Tim Berglingin ja hänen julkisen hahmonsa Aviciin suhde. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas erottaa Aviciin ja Tim Berglingin toisistaan aineistossa ilmi tulevin perustein.

8 pisteen vastauksessa kokelas erittelee aineistoa hyödyntäen Aviciin ja Tim Berglingin suhdetta esimerkiksi identiteetin, minuuden, valinnan, yksityisen ja julkisen tai roolin käsitteen avulla.

12 pisteen vastauksessa erittely on johdonmukaista ja monipuolista ja siinä hyödynnetään identiteetin tai minuuden käsitteiden lisäksi ainakin yhtä edellä mainituista muista teoreettisista käsitteistä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi erottamalla selkeästi kuvauksessaan Berglingin oman tulkinnan Aviciin ja Timin suhteesta sekä suhdetta koskevat yleisemmät teoreettiset tarkastelut.

7.2. (15 p.)

Tim Bergling keikkaili dj Aviciina niin paljon, että se vei lopulta hänen terveytensä ja pakotti hänet luopumaan esiintymisistä. Tästä ei voi kuitenkaan vielä päätellä, ettei hän elänyt hyvää elämää. Kaikki riippuu siitä, mitä tarkoitetaan hyvällä elämällä ja mitkä asiat ovat hyvän elämän edellytyksiä. Hyvän elämän tunnusmerkkeinä on pidetty hyvinvointia, onnellisuutta ja elämän mielekkyyttä. Hyvän elämän edellytyksinä on puolestaan pidetty esimerkiksi terveyttä ja tyydyttäviä ihmissuhteita. Hyvässä vastauksessa hyvän elämän käsitettä ja hyvän elämän edellytyksiä ei oteta annettuna. Hyvässä vastauksessa ei myöskään oleteta epäkriittisesti, että on olemassa vain yksi ”oikea” käsitys hyvästä elämästä.

Vastauksessa voi hyödyntää Aviciin tapusta, mutta tehtävä on asetettu yleisesti. Osa tähdistä on elänyt lyhyen ja traagisenkin elämän, kuten Avicii, toiset ovat saavuttaneet vanhuuden ja saaneet tehdä elämässään sitä, mitä ovat oletettavasti eniten rakastaneet. Hyvässä vastauksessa varotaan tekemästä hätäistä yleistystä Aviciin tapauksen pohjalta. Muut osuvat esimerkit katsotaan ansioksi.

On luontevaa pohtia sitä, mistä asioista musiikin maailmantähti joutuu luopumaan uransa tähden ja voiko niitä pitää hyvän elämän edellytyksinä. Julkisuuden myötä tähtien yksityisyyden alue väistämättä kapenee. He eivät voi liikkua julkisilla paikoilla ilman, että joku tunnistaa heidät tai tulee pyytämään mahdollisesti nimikirjoitusta tai kuvaa. He saattavat tarvita myös turvamiestä. Tästä johtuen heidän vapautensa on rajoitetumpaa kuin ”tavallisilla” ihmisillä. Edelleen pitkät kiertueet ja asuminen hotelleissa erossa perheestä ja ystävistä voivat tehdä elämästä yksinäistä. Vuorovaikutus fanien kanssa tuskin korvaa läheisiä ihmissuhteita.

Itse työkin voi olla raskasta. Menestyksestä ei riipu pelkästään oma, vaan kymmenien tai jopa satojen muidenkin ihmisten toimeentulo. Menestyspaineet voivat olla kuluttavia. Mikäli uusi levy onkin floppi, se saattaa aiheuttaa kolauksen uralle ja omalle psyykelle. Tällöin herää kysymys, onko olemassa vaihtoehtoa muusikon uralle.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee pohtia, onko musiikin maailmantähdeksi nousseen henkilön mahdollista elää hyvää elämää. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas tekee huomioita musiikin maailmantähden hyvän elämän edellytyksistä tai hyvästä elämästä.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii musiikin maailmantähden hyvän elämän edellytyksiä ja hyvää elämää.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii musiikin maailmantähden elämää johdonmukaisesti ja monipuolisesti eri hyvän elämän tekijöiden valossa ja suhteuttaa pohdintansa johonkin käsitykseen hyvästä elämästä.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi liittämällä pohdintansa asianmukaiseen historialliseen tai yhteiskunnalliseen viitekehykseen tai analysoimalla luovuuden tai toimintaympäristön roolia musiikin maailmantähden hyvässä elämässä.

LOPS15:ssä tehtävä liittyy kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöihin ”identiteetti, elämänvalinnat ja elämänhallinnan keinot” ja ”erilaisia käsityksiä hyvästä elämästä” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöihin ”yksityinen ja julkinen” ja ”roolit”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältöihin ”hyvä elämä”, ”ihmisen yksilöllisen olemassaolon peruskysymykset”, ”elämänhallinnan keinot” ja ”identiteetin muodostuminen ihmisen elämänkaaren aikana sekä eettiset valinnat eri elämänvaiheissa” sekä kurssin Yksilö ja yhteisö (ET3) sisältöön ”yksityinen ja julkinen”.

8. Homo sapiens (30 p.)

Yuval Noah Hararin teos *Sapiens: Ihmisen lyhyt historia* ilmestyi alkuaan hepreaksi vuonna 2011, mutta on käännetty sittemmin useille kielille, myös suomeksi vuonna 2016. Teos käsittelee ihmiskunnan historiaa tietokirjamaisella otteella, mutta sisältää myös vahvoja katsomuksellisia väitteitä, jotka ovat herättäneet laajaa huomiota ympäri maailman. Tehtävän aineistona oleva teksti (aineisto 8.A) on esimerkki tällaisesta jaksosta.

8.1. (5 p.)

Harari näkee ihmisen ensinnäkin yhtenä eläinlajina, joka on lähtöisin Afrikasta. Toiseksi hän esittää ihmisen nousseen hallitsemaan muita eläimiä ja olevan kauhuksi ekosysteemille. Harari puhuu ihmisen valtakaudesta maapallolla vähän samaan tyyliin kuin historioitsijat puhuvat jonkin hallitsijan valtakaudesta. Edelleen ihmisen vallan lisääntyminen on johtanut muiden eläinten kärsimyksen lisääntymiseen. Tavoitellessaan mukavuutta ja huvia ihminen tuottaa kärsimystä eläimille ja ympäröivälle ekosysteemille. Niille ei anneta itsessään mitään arvoa eikä niiden intressejä oteta huomioon. Ihmisellä on Hararin esityksessä näin hyvin ihmiskeskeinen näkökulma eläimiin ja ympäröivään ekosysteemiin.

2 pisteen vastauksessa kokelas mainitsee kaksi Hararin käsittelemää asiaa ihmisen ja eläinten tai ympäristön välisestä suhteesta.

4 pisteen vastauksessa kokelas erittelee selkeästi ja johdonmukaisesti useimmat Hararin käsittelemät asiat: ihmisen vaatimattoman alkuperän eläimenä, hänen ”jumalallisen” valta-asemansa, ihmisen tuottaman kärsimyksen muille eläimille ja tuhon ekosysteemille sekä epävarman ja epätyytyttävän mukavuuden ja hovin tavoittelun edellisten kustannuksella.

8.2. (5 p.)

Harari esittää, että nälänhädät, kulkutaudit ja sodat ovat viime vuosikymmeninä vähentyneet, mutta hän ei katso tämänkään antavan aiheita ylpeyteen, koska tulos on saavutettu ympäristön ja muiden eläinten kustannuksella. Vielä vähemmän hän tuntuu näkevän ylpeydenaihetta laajoissa yhteistyöverkostoissa, kuten imperiumeissa ja kauppaverkostoissa, ja niiden aineellisissa saavutuksissa.

Yksi vastauslinja on kiistää Hararin käsitys siitä, mistä voi olla ylpeä, ja esittää, että hänen omat esimerkkinsä ihmiskunnan saavutuksista osoittavat hänen väitteensä vääräksi. Esimerkiksi se, että nälänhädät, kulkutaudit ja sodat ovat vähentyneet, antaa aiheita aitoon ylpeyteen. Tästä ei seuraa, että voisimme todeta työn mainituilla aloilla olevan saatettu valmiiksi. Sitä paitsi pienistä edistysaskelista iloitseminen antaa pontta tehdä lisää hyvää. Hararin virhepäätelmä olisikin siinä, että hän kuvittelee muille eläimille koituneiden kärsimysten ja ekosysteemille aiheutuneiden vahinkojen vievän arvon kaikelta siltä, mitä ihmiskunta on saanut aikaan. On kuitenkin järkevää todeta, ettei ihmiskunta ole saavuttanut kaikkea hyvää muiden eläinten tai ekosysteemin kustannuksella. Esimerkiksi sotien vähentyminen on oletettavasti ollut eduksi myös muille eläimille ja koko ekosysteemille. Osa kulkutauteja vastaan käydyistä taisteluista, kuten rokotteiden kehittäminen, on koitunut myös joidenkin eläinten hyväksi. Yhtenä esimerkkinä voisi mainita isorokolta suojautumisen 1700- ja 1800-luvuilla. Siksi ei voida sanoa, että lääketiede edistyy pelkästään koe-eläinten kärsimysten kustannuksella. Hararin kannan puolustaminen edellyttää edellä esitettyjen vastaväitteiden käsittelyä ja ainakin osittaista kumoamista.

2 pisteen vastauksessa kokelas arvioi tehtävänannon väitettä yhden valaisevan esimerkin avulla.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää kriittisen arvionsa tehtävänannon väitteestä sellaisen tekstikatkelmaa koskevan tulkinnan valossa, jossa ymmärretään Hararin ihmisten saavutuksiin kohdistuva kritiikki. Kokelas

joko osoittaa Hararin olevan väärässä tai vaihtoehtoisesti puolustaa taitavasti Hararin väitettä onnistuen joiltain osin kumoamaan yllä käsitellyt vastaväitteet. Hän voi myös määritellä, miltä osin Hararin väite pätee.

8.3. (20 p.)

Hararin retorinen loppukysymys viittaa siihen, että jos toimijan kyvyt kasvavat ”jumalallisiksi”, hänen on olennaista tuntee vastuunsa ja hillitä oma tyytymättömyytensä. Muuten koko maailma on vaarassa. Retorinen kysymys saa merkityksensä tekstin kokonaisuudessa. Alussa kirjoittaja viittaa siihen, että hänen mielestään ihmisestä on tulossa jumala, koska ihminen olisi muka saavuttamassa ikuisen nuoruuden ja kyvyn luoda ja tuhota. Tässä valossa loppukysymyksen viittaus jumalaan puhuu ihmisestä.

Hararin viittaus jumalan tietämättömyyteen, vastuuttomuuteen ja tyytymättömyyteen selittyy sillä, ettei ihminen oikein tiedä, mihin hän käyttäisi valtaansa. Ainakin hän käyttää sitä vastuuttomasti, kun hän etsiessään mukavuutta ja huvia tuottaa muille eläimille kärsimystä ja tuhoaa ekosysteemiä. Edelleen mukavuudet ja huvitukset eivät Hararin mukaan tuota ihmiselle tyydytystä. Hän ei kuitenkaan sano, mitkä asiat voisivat tuottaa pysyvää tyydytystä. Hän jättää näin kantansa avoimeksi ilmeisen tarkoituksellisesti. Siitä huolimatta on selvää, ettei hän hyväksy nykyihmisen toimia sellaisina kuin millaisiksi hän ne tulkitsee.

Hararin tekstissä on useampia kiistanalaisia oletuksia ja väitteitä. Ensinnäkin hän tarkastelee ihmistä enemmän lajin kuin yksilön näkökulmasta. Ei ole totta, että kaikki yksittäiset ihmiset näkisivät itsensä jumaliksi, että he syyllistyisivät toisten eläinten ja luonnon itsekeskeiseen hyväksikäyttöön tai että he olisivat tietämättömiä siitä, mitä he tavoittelevat. Toiseksi Hararilla ei ole riittäviä perusteita esittää ihmisiä ”jumaliksi, joilla on seuranaan vain fysiikan lait, emmekä siten ole tilivelvollisia kenellekään”. Ihmiset elävät yhteisöissä ja valtioissa, joissa vallitsevat laki ja moraalisaännöt. Ihmiset ovat tilivelvollisia ainakin toisilleen ja virkavallalle. Se asettaa heidän toiminnalleen rajoituksia, jotka voivat olla riittäviä myös eläinten ja muun ekosysteemin intressien huomioimiseksi. Kolmanneksi Hararin voi katsoa käyttävän jumala-sanaa varsin väljässä ja provokatiivisessa merkityksessä. Jos Hararin idea on se, että ihminen on asettunut jumalaksi Jumalan paikalle ja osoittanut siten ylimielisyyttään (*hybris*), hän olisi voinut tuoda sen eksplisiittisesti julki. Tässä tulkinnassa ihmisen vastuuttomuus johtuu itse asiassa siitä, että tämä ei kunnioita Jumalaa isolla alkukirjaimella ja rikkoo tämän käskyjä vastaan. Juutalaisille ja kristityille pyhän *Vanhan testamentin* mukaan Jumala asetti ihmisen viljelemään ja varjelemaan muuta luomakuntaa. Hararin kritiikki ihmisen jumalaksi itsensä kohottamista vastaan voisi nousta tältä pohjalta, vaikkakaan hän ei tee sitä selväksi.

Edellä esitettyjen kriittisten näkökohtien perusteella Hararin loppukysymystä voi arvostella aineiston kokonaisuudessa. Vaihtoehtoisesti voi tulkita Hararin viestiä myönteisesti. Tällöinkin arvioissa tarkastellaan Hararin esittämien perusteiden pitävyyttä ja otetaan huomioon yllä esitettyjä vastaväitteitä Hararin näkemykselle.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee arvioida kriittisesti Hararin kirjan päättävää retorista kysymystä: ”Onko mitään vaarallisempaa kuin tyytymättömät ja vastuuttomat jumalat, jotka eivät tiedä, mitä haluavat?” Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

5 pisteen vastauksessa kokelas antaa jonkin mielekkään tulkinnan Hararin kysymyksestä ja esittää ainakin yhden sitä arvioivan näkökohdan.

10 pisteen vastauksessa kokelas tulkitsee Hararin kysymystä koko tekstin valossa ja esittää arvionsa siitä.

15 pisteen vastauksessa kokelaan esittämä tulkinta ja kriittinen arvio ovat johdonmukaisia ja monipuolisia.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas syventää vastaustaan esimerkiksi arvioimalla Hararin kysymyksen taustalla olevaa oletusta siitä, että ihminen on korottanut itsensä jumalaksi, erilaisten ihmiskuvien, eri perinteiden tai eri tieteenalojen näkökulmasta.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Ihminen, identiteetti ja hyvä elämä (ET2) sisältöön ”erilaisia käsityksiä hyvästä elämästä sekä toisten ihmisten, eläinten ja ympäristön asemasta siinä” sekä kurssin Teknologia, maailmankatsomukset ja ihmiskunnan tulevaisuus (ET6) sisältöihin ”ihmislajin evoluutio ja kulttuurievoluutio” ja ”ihmiskunnan suuret maailmankuvalliset, -katsomukselliset ja teknologiset murrokset sekä niiden vaikutukset ihmisten käsitykseen maailmasta ja itsestään”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Maailmankuva (ET2) sisältöön ”käsityksiä ihmisestä, yhteiskunnasta, kulttuurista ja luonnosta”.

9. Ruoka uutena uskontona (30 p.)

Tehtävän aineistona on Ylen julkaisema artikkeli ruokavalioista ja niiden asemasta ihmisten elämässä (aineisto 9. A) sekä hieman ironisesti kirjoitetut ruokaan liittyvät kymmenen käskyä (aineisto 9. B). Artikkelissa ruoan asemaa verrataan uskontoon, ja tämä vertailu on myös tehtävän ytimessä. Väite ”Ruoka on uusi uskonto” tulee nykyään vastaan erinäisissä yhteyksissä, ja sen keskeinen viesti on ruoan ja

ruokavalion tärkeys ja rooli joidenkin ihmisten elämässä. Samalla siihen voi sisältyä ajatus uskon tai uskonnollisuuden merkityksen vähentymisestä nykyisessä yhteiskunnassa.

9.1. (15 p.)

Hyvässä vastauksessa väitteen ”Ruoka on uusi uskonto” arviointi perustuu johdonmukaiseen ja auki kirjoitettuun käsitykseen siitä, mitä uskonto on. Apuna voi käyttää tehtävän johdannossa mainittuja uskonnoille ominaisia piirteitä, kuten erottelua pyhän ja profaanin välillä, yhteisöllisyyttä ja rituaaleja. Myös aineistossa mainitut uskonnon piirteet tarjoavat sopivan lähtökohdan arviolle. Hyvässä vastauksessa ei oteta kuitenkaan annettuna, että nämä piirteet määrittelisivät kiistatta uskonnon. Joku saattaisi vaatia uskonnolta lisäksi esimerkiksi pyhiä kirjoituksia, paikkoja tai opettajia sekä kymmenen käskyn kaltaisia ehdottomia määräyksiä. Siksi arvioissa ruoasta uutena uskontona tulisi olla varovainen mutta johdonmukainen, jolloin vastaus kysymykseen on yhteensopiva valitun uskonnon määritelmän kanssa. On myös hyvä huomata, että ruokaa itsessään ei ole mielekäästä tulkita uskonnoksi, vaan ruokailua sosiaalisena ilmiönä.

Kun perinteisten uskontojen vaikutus sekulaarissa yhteiskunnassa on vähentynyt, on usein pohdittu, mitä uskontojen tilalle tulee. Jotkut uskontotieteilijät puhuvat niin sanotusta uudesta henkisytydestä. Uskonnon tilalle on tarjottu myös uskoa tieteeseen. Tämän ajatuksen esitti sosiologi Auguste Comte jo lähes 200 vuotta sitten. Aineiston mukaan ruoka pystyy tarjoamaan pelastusta sekä yksilölle että maailmalle aikana, jolloin suurten uskontojen antamat merkitykset ovat menettäneet auktoriteettiaan. Tässä mennään lähelle postmodernin filosofian näkemystä yhteisten suurten tarinoiden ja uskomusten häviämisestä, jolloin tilalle nousevat juuri yksilön omat elämänvalinnat ja niiden merkityksellisyys. Esimerkiksi vegaanisen ruokavalion noudattaminen voi olla tärkeä osa identiteettiä. Samalla aineistossa nähdään yhtäläisyyksiä erilaisten uskonnollisten lahkosten ja tiettyjen ruokavalioiden ympärille muodostuneiden ryhmien välillä. Näin myös ruoka pystyy vastaamaan sekä yhteenkuuluvuuden tunteeseen että muodostamaan ”me vastaan muut” -asetelmia.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee arvioida aineistoja hyödyntäen väitettä ”Ruoka on uusi uskonto”. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin perusteluja väitteen puolesta tai sitä vastaan.

8 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitakin perusteluja sekä väitteen puolesta että sitä vastaan. Arviossa hyödynnetään aineistoa, ja arvio perustuu jonkinlaiseen julkilausuttuun käsitykseen uskonnon luonteesta.

12 pisteen vastauksessa kokelas esittää monipuolisen ja johdonmukaisen arvion, joka nojaa perusteltuun käsitykseen uskonnon luonteesta. Kokelas hyödyntää molempia aineistoja ja ymmärtää jälkimmäisen aineiston ironisen tai satiirisen suhtautumisen ”ruokahihhuleihin”.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osoittaa edellä mainittujen lisäksi ymmärtävänsä uskonnon määrittämisen vaikeuden ja osaa liittää tämän näkökulman sujuvasti vastaukseensa.

9.2. (15 p.)

Hyvä vastaus tähänkin tehtävään perustuu johdonmukaiseen käsitykseen siitä, mitä uskonto on. Yksi vastauslinja on esittää, että uskontoon perinteisesti liittynyt vahva yhteisöllisyys ja siihen perustuva merkityksellisyyden kokemus voidaan nykyään löytää muiltakin elämänalueilta. Tehtävänannossa mainitut esimerkit, työ, tiede ja ympäristönsuojelu, ovat mahdollisia tarkastelun kohteita. Vaihtoehtoisesti voi korostaa yksilöllisten valintojen merkitystä ja esittää, että monet erilaiset asiat voivat muodostaa yksilölle hänen oman uskontonsa. Tällöin hyvässä vastauksessa pohditaan kuitenkin sitä, miksi yhteisöllisyys ei ole tärkeä osa uutta uskontoa, vaikka perinteisesti uskonnot ovat olleet erilaisten yhteisöjen yhdistäviä ja arvoja luovia tekijöitä. Joka tapauksessa hyvässä vastauksessa kysymystä uudesta uskonnosta pohditaan kriittisesti. Ei ole perusteita olettaa minkä tahansa asian voivan olla ”uusi uskonto”. Keskeistä on, että pohdinta muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden ja ottaa huomioon erilaisia uskontoihin liitettyjä piirteitä.

Vastaus tehtävään on essee, jossa tulee pohtia, voidaanko ruoan ohella tai sen sijasta jotakin muuta ihmiselle tärkeää elämänaluetta kuten työtä, tiedettä tai ympäristönsuojelua pitää uutena uskontona. Vastauksen pisteityksessä kaikki yllä mainitun arviointitaulukon ulottuvuudet tulee ottaa huomioon.

4 pisteen vastauksessa kokelas esittää ymmärrettäviä huomioita siitä, voidaanko jotain muuta elämänaluetta pitää uutena uskontona.

8 pisteen vastauksessa kokelas pohtii erilaisia perusteita tulkita jokin elämänalue uudeksi uskonnoksi. Vaihtoehtoisesti hän pohtii erilaisin perustein, miksi jotakin elämänaluetta ei voida pitää uutena uskontona.

12 pisteen vastauksessa kokelas pohtii monipuolisesti ja johdonmukaisesti yhden tai useamman elämänalueen tulkintaa uudeksi uskonnoksi tai sitä, mikseivät ne kelpaa uudeksi uskonnoksi. Hän ottaa huomioon vastakkaisia perusteita ja nojaa pohdinnassaan perusteltuun käsitykseen uskonnon luonteesta.

Huippupisteiden vastauksessa kokelas osoittaa edellä mainittujen lisäksi ymmärtävänsä uskonnon määrittämisen vaikeuden ja osaa liittää tämän näkökulman sujuvasti vastaukseensa.

Tehtävä liittyy LOPS15:ssä kurssin Maailmankatsomus ja kriittinen ajattelu (ET1) sisältöön ”erilaisia maailmankatsomuksia – esimerkiksi sekulaareja, uskonnollisia, poliittisia ja elämäntapaan liittyviä – sekä niiden piirteiden ja perusoletusten tutkimista eri tieteiden tarjoamin välinein”, kurssin Kulttuurit katsomuksen muovaajina (ET4) sisältöön ”kulttuuriperintö: tapakulttuurin monet muodot, kulttuurinen itseilmaisu” sekä kurssin Katsomusten maailma (ET5) sisältöön ”katsomuksen ja uskonnon sekä uskonnollisuuden ja uskonnottomuuden tutkiminen, määrittäminen ja selittäminen, käsityksiä uskontojen alkuperästä”. LOPS03:ssa tehtävä liittyy kurssin Hyvä elämä (ET1) sisältöön ”yksilöllinen elämä ennen sekä nykyisessä monien mahdollisuuksien yhteiskunnassa” ja kurssin Maailman selittäminen katsomusperinteissä (ET5) sisältöön ”uskonnon ja uskonnollisuuden olemus”.